

Голові разової спеціалізованої вченої
ради із захисту дисертації на здобуття
ступеня доктора філософії
ДФ 20 051.133 Прикарпатського
національного університету імені
Василя Стефаника
доктору політичних наук,
професору **Дерев'янку Сергію Мировичу**

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата політичних наук, доцента

Гайданки Євгенія Івановича

на дисертаційну роботу Головчука Юрія Михайловича на тему:
«Феномен відповідальної політики в контексті розвитку територіальних громад
в умовах агресії російської федерації проти України», представлену до
публічного захисту у спеціалізовану
вчену раду ДФ 20 051.133 Прикарпатського національного університету імені
Василя Стефаника на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань
05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю
052 Політологія

Актуальність теми дисертаційної роботи. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну спричинило не лише гуманітарну та безпекову катастрофу, а й поставило під сумнів сталість функціонування багатьох державних інституцій, зокрема – органів місцевого самоврядування. У таких умовах зростає роль територіальних громад як первинних осередків стійкості, адаптації й виживання. Вони взяли на себе критично важливі функції – від організації гуманітарної допомоги до координації мобілізаційних процесів. У цьому контексті постає гостра потреба в оцінці якості політичних рішень, які ухвалюються на місцях, зокрема в частині їхньої відповідальності, підзвітності

та обґрунтованості. Саме тому дослідження феномену відповідальної політики в умовах воєнного стану є актуальним і стратегічно важливим.

Відповідальна політика – багатовимірне явище, що охоплює етичні, правові, управлінські та громадянські аспекти. В умовах демократичної держави вона виступає як ключовий індикатор якості влади. Водночас в українському науковому та практичному дискурсі відсутня усталена концепція відповідальної політики, особливо в контексті децентралізації та самоврядування. Під відповідальністю часто розуміють лише юридичну відповідальність посадовців, залишаючи поза увагою морально-етичну, стратегічну та публічно-політичну складову. Таким чином, виникає потреба у ґрунтовному теоретичному осмисленні цього поняття, його змісту, механізмів реалізації та впливу на управлінські процеси в громадах, особливо в екстремальних умовах.

Реформа децентралізації, яка активно втілюється в Україні з 2014 року, відкрила перед громадами значні можливості: збільшення фінансової автономії, розширення повноважень, здатність самостійно формувати стратегії розвитку. Проте з новими можливостями з'явилися і нові виклики – потреба в ефективному управлінні, налагодженій комунікації з громадянами, прозорому ухваленні рішень. Агресія російської федерації проти України різко загострила ці проблеми, оскільки громади опинилися на передовій боротьби – не лише фізично, а й в управлінсько-політичній складовій. У такій ситуації відповідальна політика дозволяє забезпечити стабільність, довіру населення та злагоджену дію владних структур.

У європейській практиці відповідальність – один із базових принципів роботи органів влади. Вона включає в себе прозорість, участь громадськості, ефективність і дотримання законності. Прагнення України до інтеграції в ЄС вимагає не лише адаптації законодавства, але й запровадження нових стандартів публічного управління на місцевому рівні. Таким чином, вивчення феномену відповідальної політики в українських громадах має не лише внутрішнє, а й міжнародне значення – як етап наближення до європейських цінностей, стійкості демократичних інститутів і побудови підзвітної держави в цілому.

Суспільство в умовах війни демонструє високий рівень солідарності, самоорганізації й волонтерства. На цьому тлі підвищуються очікування до публічних інституцій – люди вимагають чесності, компетентності та відповідальності від місцевої влади. Громадяни хочуть мати реальні механізми впливу на рішення, а не бути пасивними спостерігачами. Дослідження того, як формується та реалізується відповідальна політика у громадах, дає змогу не лише описати ситуацію, але й запропонувати практичні інструменти для її вдосконалення. У цьому й полягає суспільна значущість дисертаційного дослідження: воно відповідає на реальні запити часу, об'єднує науковий аналіз і громадянську потребу.

Ступінь обґрунтованості й достовірність основних наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих в дисертації. Представлений у дисертаційній роботі текстовий матеріал викладено в логічній послідовності. Завдання, які поставлено і вирішено автором, є достатньо обґрунтованими. Висновки є логічним завершенням проведених досліджень за темою роботи та характеризують їх результати. Приведені в роботі теоретико-практичні рекомендації, які засновані на здобутках дисертанта, мають значний теоретичний та практичний інтерес для використання у сфері діяльності органів місцевого самоврядування в умовах військової агресії.

Підтвердженням важливості та значущості результатів дисертаційної роботи є апробації на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

У першому розділі дисертації Головчуком Ю. М. здійснено ґрунтовне теоретико-методологічне осмислення феномену відповідальної політики. Автор детально аналізує поняттєвий апарат, вивчаючи, як відповідальність у політичному та адміністративному контексті трактується в працях українських і зарубіжних дослідників. Показано, що відповідальна політика охоплює як нормативно-правову, так і ціннісну складову, об'єднуючи юридичну, етичну та інституційну відповідальність суб'єктів публічного управління. Методологічна база дослідження побудована на поєднанні інституціонального, системного та процесного підходів, що дозволяє розглядати відповідальність не лише як

принцип, але і як механізм. Особливу увагу приділено нормативним орієнтирам, які регулюють діяльність органів місцевого самоврядування. Аналізуються положення Конституції України, законів про місцеве самоврядування, адміністративно-територіальний устрій, а також європейські акти (Європейська хартія місцевого самоврядування, індикатори Стратегії Ради Європи з належного врядування). Це дозволяє дисертанту закласти основи для побудови авторської моделі відповідальної політики.

Другий розділ має порівняльно-аналітичний характер і спрямований на вивчення того, як поняття відповідальної політики реалізується у практиці публічного управління в країнах Європейського Союзу порівняно з Україною. Головчук Ю. М. виокремлює низку критеріїв, які в європейській традиції визначають відповідальність влади: прозорість, участь, підзвітність, ефективність, справедливість. На прикладах держав ЄС автор демонструє, як ці критерії втілюються в конкретних управлінських інструментах – бюджетній участі, механізмах звернень громадян, електронних петиціях, аудитах управлінських рішень. Далі автор переходить до аналізу українського досвіду, звертаючи увагу на вплив війни на структуру прийняття рішень у громадах. В умовах зовнішньої агресії, відповідальна політика в Україні постає як практичний інструмент виживання – управлінські рішення мають бути швидкими, але продуманими, морально вмотивованими і легітимними в очах населення. У цьому контексті розглядається також роль міжнародних неурядових організацій, які сприяють формуванню локальних політик відповідальності – як через консультаційну підтримку, так і через впровадження практичних інструментів оцінки якості врядування.

Третій розділ зосереджено на практичних аспектах функціонування відповідальної політики в умовах збройної агресії РФ. Автор детально аналізує децентралізаційну реформу як передумову становлення нових управлінських моделей у громадах, наголошуючи, що розширення повноважень має супроводжуватись розширенням відповідальності. Представлені емпіричні матеріали – зібрані через аналіз управлінських практик, інтерв'ю з представниками місцевого самоврядування – показують, що громади

здебільшого розвивають спонтанні форми відповідальної політики: інформаційні звіти для мешканців, спільні консультації, кризове управління ресурсами. Автор виокремлює кілька моделей застосування відповідальної політики. Подається низка стратегій, які можуть посилити якість управлінських рішень на місцевому рівні: запровадження індикаторів відповідальності, створення механізмів самоконтролю, розширення горизонтів публічної участі. Таким чином, третій розділ завершує логіку дослідження переходом від теорії до практики, від аналізу – до рекомендацій.

Загалом, аналіз дисертаційної роботи та опублікованих наукових праць Головчука Ю. М. дозволяє зробити висновок про достатній ступінь обґрунтованості та наукову достовірність отриманих результатів.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження. Науковий внесок дослідження Головчука Ю. М. полягає у ретельному обґрунтуванні впровадження принципів та моделей відповідальної політики в контексті розвитку територіальних громад в умовах збройної агресії російської федерації проти України. Основні наукові здобутки дисертації включають:

- формування авторської концепції відповідальної політики в умовах воєнного часу. Вперше в українському науковому дискурсі відповідальна політика представлена не лише як морально-етичний стандарт чи декларативна управлінська позиція, а як цілісна управлінська система, адаптована до обставин збройної агресії. Головчук Ю. М. визначає відповідальну політику як поєднання правової, процедурної, моральної та стратегічної відповідальності, яка виявляється через підзвітність, прозорість, відкритість до участі громади та ефективне прийняття рішень. Це концептуальне бачення враховує як потреби реформованих громад, так і нові виклики – від логістичних до безпекових – що постали внаслідок війни;

- удосконалення індикаторної системи оцінювання рівня відповідальності органів місцевого самоврядування. На основі порівняльного аналізу практик країн ЄС та українського контексту дисертант запропонував авторську систему індикаторів, які дозволяють вимірювати рівень відповідальності місцевої влади.

Система охоплює п'ять основних кластерів: інституційна підзвітність, прозорість процедур, ефективність управління, залучення громади, кризова адаптивність. Запропоновані критерії придатні для використання у процесах самооцінювання, зовнішнього аудиту та формування стратегій розвитку, що є вагомим практичним внеском у сферу доброго врядування;

- обґрунтування управлінських моделей застосування відповідальної політики у воєнних умовах. Дисертація містить оригінальні моделі управління, що враховують не лише нормативну базу, а й реальний стан справ у громадах під час війни;

- подальший розвиток методології дослідження відповідальної політики у публічному управлінні. В дисертаційній роботі поєднано інституціональний, системний, процесний і аксіологічний підходи для вивчення відповідальності як складової врядування. Така міждисциплінарність дозволила не лише описати окремі прояви відповідальної політики, а й вивести її в рівень системного управлінського інструмента, який може бути використаний у формуванні локальних політик. Це вдосконалює методологічну базу науки про публічне адміністрування та практичну політологію й розширює їхні аналітичні можливості;

- створення платформи для подальших досліджень та нормативного закріплення стандартів відповідальної політики. Дисертація окреслює потенційні напрями подальшої наукової роботи – зокрема у сферах електронного врядування, антикризового управління, правової відповідальності посадовців та динаміки довіри в громаді. Окрім того, результати дослідження можуть бути використані як основа для формування державної політики щодо підвищення підзвітності місцевої влади, особливо в контексті післявоєнної відбудови України. Таким чином, робота не лише аналізує поточний стан, а й має прогностичну та інституційно-орієнтовану спрямованість.

Повнота викладу в наукових публікаціях, що відповідають темі дисертації. За результатами досліджень за темою дисертації опубліковано 10 друкованих робіт (зокрема 9 одноосібних), 3 з яких опубліковано у виданнях, включених до періодичних фахових видань України, 2 – відносяться до

публікацій у інших наукових виданнях, 5 праць у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Результати досліджень пройшли достатню апробацію на науково-практичних конференціях різного рівня. Зміст анотації та основних положень дисертації ідентичний.

Оцінка оформлення та змісту дисертації. Дисертацію оформлено згідно вимог МОН України. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 206 сторінок. Список використаних джерел містить 274 найменування. Дисертація виконана державною мовою. Стиль дисертації відповідає вимогам, що висуваються до наукових праць такого рівня, а також відзначається логічністю, послідовністю, системністю, обґрунтованістю. Структура дисертації цілком узгоджується з її назвою, метою і завданнями дослідження.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційної роботи Головчука Ю. М. полягає в тому, що вона пропонує конкретні механізми реалізації відповідальної політики в системі місцевого самоврядування, адаптовані до умов збройного конфлікту. Запропоновані автором підходи можуть бути використані під час розробки місцевих стратегій розвитку, оновлення процедур звітності посадовців, а також у формуванні стандартів етичної поведінки публічних службовців. З урахуванням викликів, пов'язаних із безпековою нестабільністю та обмеженими ресурсами, моделі, сформульовані у дослідженні, є не лише теоретично обґрунтованими, а й придатними до впровадження в громадах різного рівня. Вони можуть бути корисними для керівників громад, фахівців управлінських структур, аналітичних центрів, а також у навчальному процесі закладів, що готують кадри для публічної служби. Крім того, напрацювання дисертації можуть бути застосовані міжнародними партнерами України – для оцінки ефективності програм підтримки місцевого врядування та планування інструментів інституційного розвитку на етапі післявоєнної відбудови.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи результати дослідження, звернемо увагу на дискусійні положення дисертаційної роботи та висловимо деякі рекомендації.

1. Відсутність аналізу протидії безвідповідальності як окремого явища. У роботі автор справедливо наголошує на важливості впровадження принципів відповідальної політики, проте поза увагою залишено феномен системної або хронічної безвідповідальності на місцевому рівні. Відсутність такого аналізу звужує діапазон дослідження, оскільки не дає змоги чітко зрозуміти механізми, які протидіють відповідальності, блокують її реалізацію чи призводять до «відповідальності за фасадом». Дослідження форм безвідповідальної поведінки, особливо у воєнних обставинах, де ціна помилок особливо висока, надало б роботі більшої аналітичної глибини.

2. Недостатня увага до ролі громадянського суспільства у забезпеченні відповідальної політики. Попри згадку про важливість участі громадян у формуванні політичних рішень, автор не приділяє належної уваги механізмам впливу інститутів громадянського суспільства – таких як громадські ради, органи самоорганізації населення, ініціативні групи, волонтерські організації – на формування і контроль за реалізацією відповідальної політики. Ці структури є критично важливими не лише в мирний час, але й в умовах війни, коли громади об'єднуються навколо спільних цілей. Їхній потенціал як «зовнішнього аудиту» залишився недооціненим.

3. Недостатньо розкрито специфіку відповідальності в умовах воєнного самоврядування. В умовах повномасштабної війни громади часто діють в екстремальному режимі – без нормального функціонування рад, без пленарних засідань, із делегованими повноваженнями старостам або головам громад. Водночас дисертація не достатньо аналізує, як змінюється форма і механізми відповідальної політики в такому режимі. Як забезпечити підзвітність без формальної демократії? Як балансувати швидкість реагування й прозорість? Ці питання могли б стати окремим розділом, особливо актуальним для нинішнього часу.

4. Слабо представлено потенціал цифрових інструментів для підвищення відповідальності. Сучасні громади дедалі частіше використовують цифрові інструменти – системи е-врядування, платформи відкритих бюджетів, електронні звернення. У роботі ці аспекти згадуються, але не отримують

належного теоретичного або прикладного аналізу. Розгляд діджиталізації як каталізатора відповідальної політики став би сильним доповненням до емпіричної частини роботи та відкрив би нові перспективи подальших досліджень у сфері належного врядування.

Проте висловлені дискусійні моменти не зменшують наукової та практичної цінності основних положень дисертації. Дисертаційне дослідження є вагомим вкладом у політичну науку і заслуговує позитивної оцінки.

Заключна оцінка дисертаційної роботи. Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних дисертантом наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків, можна стверджувати, що дисертаційна робота Головчука Ю. М. на тему: «Феномен відповідальної політики в контексті розвитку територіальних громад в умовах агресії російської федерації проти України» характеризується новизною одержаних результатів і висновків, має теоретичну і практичну цінність і відповідає спеціальності 052 Політологія, вимогам до оформлення дисертацій згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

Отже автор дисертаційної роботи Головчук Юрій Михайлович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії із галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія.

Офіційний опонент

Кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри політології

і державного управління ДВНЗ

«Ужгородський національний університет»

Євгеній ГАЙДАНКА